

UŽSIENIO ŠALIŲ (ŠVEDIJOS, LENKIJOS IR VOKIETIJOS) PATIRTIS FSC IR PEFC MIŠKŲ SERTIFIKAVIME BEI ŠIOS PATIRTIES PRITAIKYMO GALIMYBĖS LIETUVOS MIŠKININKYSTĖJE

Justinas RAINYS, Vytauto Didžiojo universitetas, Žemės ūkio akademija, Miškų ir ekologijos fakultetas,
el. paštas: justinas.rainys@vdu.lt

Santrauka

FSC ir PEFC – tai pasaulyje plačiai pripažintos miškų sertifikavimo sistemos, siekiančios užtikrinti tvarų miškų valdymą per socialinius, ekologinius ir ekonominius principus. Straipsnyje analizuojama Švedijos, Vokietijos, Lenkijos ir Lietuvos patirtis taikant FSC standartus, siekiant nustatyti gerąsias praktikas, kurios galėtų būti pritaikytos Lietuvos miškininkystėje. Tyrimas atskleidžia, kad miškų sertifikavimas kaip reiškinys prisideda prie globalių problemų sprendimo, tokių kaip bioįvairovės išsaugojimas ar socialinių klausimų gerinimas. Tačiau norint pritaikyti kitų šalių miškininkavimo praktikas Lietuvoje, reikia atsižvelgti ir į tai, kad kiekvienos šalies sertifikavimo sistema formuojama pagal skirtingą teisinę ir kultūrinę aplinką, todėl praktikos negali būti tiesiogiai perkeltamos ar pritaikomos vietinėje miškininkystėje. Ekspertiniai interviu parodė, kad Lietuvoje FSC reikalavimai įgyvendinami efektyviai, tačiau kaip pavyzdys į biologinę įvairovę orientuotos iniciatyvos dažnai matuojamos per kiekybinį rodiklį, o ne kokybinį. PEFC sertifikavimo sistema, nors ir laikoma paprasčiau įgyvendinama, Lietuvoje neturi aiškių perspektyvų, kadangi nėra paklausos ir dėl rinkos, kurioje dominuoja FSC.

Reikšminiai žodžiai: FSC, PEFC, miškininkystė, kokybinis tyrimas.

Įvadas

Miškų valdymo taryba (FSC) yra tarptautinė ne pelno siekianti organizacija, kurios tikslas – skatinti atsakingą pasaulio miškų tvarkymą. Ji įkurta 1993 m., kilus susirūpinimui dėl ženklams miškų naudojimo pasaulyje. Ši organizacija daugiau nei per 4 dešimtmečius tapo svarbia veikėja, skatinančia tvarią miškų tvarkymo praktiką (<https://fsc.org/en>). Nors FSC steigimas buvo orientuotas į atogrąžų miškus, Europoje jis atlieka taip pat svarbų vaidmenį užtikrinant, kad miškininkavimas tinkamai atlieptų aplinkos apsaugos, visuomenės ir ekonomikos poreikius. FSC sertifikuotų produktų paklausa Europoje auga, nes vartotojai pamažu pirmenybę pradeda teikti produktams, skatinantiems tvarią plėtrą. Europos šalys turi tvirtas miškininkavimo tradicijas, kurios atitinka FSC tikslus. Šio tyrimo tikslas – išanalizuoti kaimyninių (Švedijos, Vokietijos, Lenkijos) šalių FSC ir PEFC standartus bei pagal ekspertų įžvalgas įvertinti, kokios praktikos gali būti pritaikytos ir ar išvis gali būti pritaikytos, Lietuvos miškininkystėje.

Išskeltam tikslui pasiekti sprendžiami šie **uždaviniai**:

1. Įvertinti užsienio šalių (Švedijos, Lenkijos, Vokietijos) patirtį FSC ir PEFC sertifikavime.
2. Įvertinti užsienio šalių patirties pritaikymo galimybę Lietuvos sąlygoms.
3. Atlikti Lietuvos privačių miškų savininkų-atstovų, valstybinių miškų sektoriaus darbuotojų, nevyriausybinų organizacijų, akredituotų sertifikuojančių organizacijų apklausas, vertinant sertifikavimo patirtis Lietuvoje.

Pamažu daugėja tyrimų, susijusių su miškų sertifikavimu, tiriančių, kokią naudą teikia sertifikavimas bei koks yra visuomenės požiūris. M. Elbakidze ir kt. (2016) atlikas tyrimas vertino, kokią įtaką miškų sertifikavimas daro bioįvairovės išsaugojimui Lietuvoje. Tyrimo metu buvo analizuojami visų valstybinių ūrėdžių duomenys ir pagal Lietuvos įstatymus lyginta saugomų teritorijų kokybė su FSC standarto reikalaujama, išskiriamų saugomų teritorijų kokybe bei ar šios teritorijos yra apjungiamos į vientisą saugomų buveinių tinklą. Tyrimas atliktas atsižvelgiant į FSC standarto biologinės įvairovės rodiklius. Nustatyta, kad bendrai 18,6 proc. valstybinių miškų ploto Lietuvoje buvo paskirta biologinės įvairovės apsaugai: 12,5 proc. buvo saugoma pagal nacionalinius teisės aktus (I ir II grupės miškai) ir tik 4,9 proc. – savanoriškai saugomi pagal FSC reikalavimus (pavyzdžiui, kartinės buveinės ar didelės gamtinės vertės miškai), tačiau šių teritorijų kokybė buvo žema – tik 9,4 proc. visų saugomų plotų buvo brandūs miškai, turintys ekologiniu požiūriu svarbių savybių. Matoma tendencija, kad tarp skirtingų ūrėdžių, savanoriškai išskiriamos saugomos teritorijos yra ne miškas (aikštės, palaukės) arba žemos kokybės miško buveinės. Didžioji dalis išskiriamų buveinių yra mažesnės negu 1 ha, įskaitant ir pagal teisės aktus saugomas teritorijas, todėl galima manyti, kad FSC standartas negali užtikrinti pakankamo saugomų teritorijų vientisumo, ypač tokioms rūšims, kurios yra priklausomos nuo didelių masių plotų.

Tyrime M. Elbakidze ir kt. (2016) nustatė, kad FSC sertifikavimo standarte Lietuvoje numatyti biologinės įvairovės apsaugos rodikliai iš pirmo žvilgsnio atrodo ambicingi – jie orientuojami į rūšių, kurioms reikalingos didelės teritorijos, išsaugojimą. Tokios rūšys dažnai yra nykstančios ar jautrios ekosistemų fragmentacijai, todėl jų išlikimas reikalauja ne tik buveinių, bet ir funkciškai sujungto kraštovaizdžio. Praktinis FSC taikymas Lietuvos valstybiniuose miškuose negeba įgyvendinti šių tikslų. Nors sertifikavimo reikalavimuose formaliai įrašytas įsipareigojimas išskirti mažiausiai 5 proc. miškų biologinei įvairovei, atnaujintuose standartuose šis reikalavimas siekia 10 proc., realybėje šios teritorijos – mažos, fragmentuotos, nesusijusios tarpusavyje, todėl negeba palaikyti stabilių populiacijų. Senų ar brandžių miškų plotai sudaro labai mažą dalį, nors būtent tokie miškai yra svarbiausi daugybei jautrių rūšių. Kitaip tariant, teritorijos, kurios yra saugomos pagal valstybės politiką, biologinei įvairovei turi daug didesnį efektą nei rinkos mechanizmais grįsta savanoriška apsauga.

Svarbus vaidmuo atitenka ir ekonominiam aspektui (Corticeiro et al., 2024). Tyrime nagrinėta, kokią ekonominę įtaką miškų sertifikavimas turi Europos kontekste. Tyrimu siekiama išanalizuoti miškų sertifikavimo mastą Europoje ir nustatyti galimus ryšius tarp sertifikuotų miškų ploto ir atitinkamų ekonominių rodiklių atitinkamos šalies lygiu. Analizuojami atvirai prieinami duomenys apie bendrą miškų plotą ir sertifikuotų miškų plotą, ekonominius ir aplinkosaugos rodiklius 28 Europos šalyse. Žvelgiant į kontekstą, miškų sertifikavimas buvo pradėtas vystyti kaip įrankis, skatinantis tvaresnės miškų valdymo praktikas ir mažinantis neigiamą įtaką miškams bei jų ekosistemoms. Standartų ir politikų koncepcija, susijusi su tvaria miškininkyste, remiasi tuo, kad tvarus miškininkavimas turi duoti ne tik aplinkosauginę naudą, bet ir ekonominę. Tačiau vis dar nepakanka duomenų, kaip turėtų būti vertinamas sertifikuotų miškų ekonominis naudingumas.

S. Corticeiro ir kt. (2024) atlikta analizė parodė, kad vidutiniškai miškai sudaro apie 36 proc. kiekvienos tirtos šalies teritorijos (FAO, 2024). Daugiausia miškų turinčios šalys yra Suomija (74 proc.), Švedija (69 proc.) ir Slovėnija (62 proc.), o mažiausiai miškingos – Nyderlandai ir Airija, kuriose miškai dengia tik apie 11 proc. šalies teritorijos. Vidutiniškai 51 proc. visų miškų tirtose šalyse yra sertifikuoti pagal bent vieną iš dviejų pagrindinių sistemų – FSC arba PEFC. Kroatija išsiskiria tuo, kad 100 proc. jos miškų yra sertifikuoti, Bosnija ir Hercegovina (86 proc.), Austrija (83 proc.), o Italija, Ispanija, Vengrija ir Portugalija turi žemiausią sertifikuotų miškų dalį – nuo 9 iki 15 proc. Atskirai vertinant FSC sertifikavimo sistemą, vidutiniškai 34 proc. miškų visose 28 šalyse buvo sertifikuoti pagal FSC. Visa Kroatijos miškų teritorija yra sertifikuota FSC, Bosnijoje ir Hercegovinoje – 83 proc., Švedijoje – 66 proc. Priešingai, Austrijoje – FSC netaikomas, o Prancūzijoje ir Italijoje – FSC sertifikavimo taikymas simbolinis, mažiau nei 1 proc. miškų. Tuo tarpu PEFC sertifikavimo sistema pasižymi kiek kitokiu pasiskirstymu. Vidutiniškai PEFC dengia apie 36 proc. miškų, šiek tiek daugiau nei FSC. Austrija (85 proc.) ir Suomija (83 proc.) – tai šalys, kuriose PEFC turi labai stiprią poziciją. Čekijoje 67 proc. miškų sertifikuoti pagal PEFC, o tik 5 proc. – pagal FSC. Slovėnijoje ir Bosnijoje ir Hercegovinoje PEFC nėra taikomas, o Rumunijoje ir Nyderlanduose – tik 1 proc. miškų sertifikuota PEFC, likusi dalis – FSC sertifikuotų miškai. Kai kuriose šalyse vyrauja pusiausvyrą tarp dviejų sistemų. Pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje 50 proc. miškų sertifikuota FSC, 48 proc. – PEFC, o Airijoje 58 proc. miškų yra sertifikuoti pagal abi sistemas. Apžvelgiant rezultatus, kuriais yra lyginamas miškų sertifikavimo statusas ir ekonominiai rodikliai, galima matyti, kad didėjant sertifikuotų miškų plotui šalyse, dažniausiai pastebimas ir reikšmingas pokytis pagrindiniuose ekonominiuose rodikliuose – tiek sąnaudose, tiek ekonominėje grąžoje. Tarpinis vartojimas (angl. intermediate consumption) – vienas pagrindinių kaštų rodiklių – didėja, kai didėja sertifikuotų miškų dalis, tačiau pasiekus maždaug 70 proc. sertifikuotų miškų plotą, sąnaudos 1 ha pradeda mažėti, o tai rodo efektyvesnį miškų valdymą. Sertifikuotų miškų dalis ir bendroji pridėtinė vertė (angl. Gross value added – GVA) yra teigiamai susijusios – didėjant sertifikuotų miškų plotui, GVA rodiklis didėja eksponentiškai. Ši tendencija yra ypač aiški, kol sertifikavimo lygis pasiekia 50 proc. – tai riba, iki kurios ekonominė nauda auga nuosekliai ir nuspėjamai, tačiau kai šalyse sertifikuota daugiau nei 50 proc. miškų, GVA rodikliai pradeda rodyti labiau įvairialypius, ne tokios aiškos struktūros rezultatus, o tai reiškia, kad viršijus sertifikuotų miškų plotą ribą virš 50 proc., ekonominę grąžą pradeda lemti ir kiti veiksniai – pavyzdžiui, nacionalinė miškų valdymo politika, investicijos į technologijas ar rinkos sąlygos. Ši analizė leidžia daryti išvadą, kad miškų sertifikavimas, ypač kai jis siekia bent pusę šalies miškingumo, gali reikšmingai prisidėti prie bendrosios pridėtinės vertės kūrimo miškų sektoriuje. Tačiau maksimalios grąžos užtikrinimui būtinas ir platesnis ekonominis bei institucinės aplinkos vertinimas.

Apibendrinant miškų sertifikavimo rezultatus (Corticeiro et al., 2024) nustatė, kad FSC dažniau taikomas Pietryčių Europos šalyse, tokiose kaip Kroatija ar Bosnija. Tuo tarpu PEFC dominuoja Šiaurės ir Centrinėje Europoje, ypač Austrijoje, Suomijoje ar Čekijoje. Dalis šalių, tokios kaip Jungtinė Karalystė ar Airija, taiko abi sistemas beveik vienodai, o kai kurios – vis dar turi labai žemą sertifikavimo lygį, nepaisant didelio miškingumo. Miškų sertifikavimas gali ženkliai pagerinti Europos miškų ekonominius rezultatus. Tai turi ryškesnį teigiamą poveikį ekonominėms pajamoms negu išlaidų mažinimui. Nors išlaidos sertifikavimui didėja esant didesniai miško plotui, jos paprastai stabilizuojasi didesniu mastu, o tai rodo, kad sertifikavimo procesas yra ekonomiškai tvarus ir aktualus. Čekija ir Nyderlandai išsiskiria didžiausia pridėtinė verte, susijusia su miškų sertifikavimu, atspindinčiu efektyvų ekonominį miško išteklių tyrimą. Šis tyrimas gamtos ir socialinių mokslų mokslininkams siūlo naujas perspektyvas, taip pat pramonei ir politikos formuotojams, įrodymas kontekstualizuotus duomenis, pagrindžiančius sprendimus.

L. H. Gulbrandsen (2005) tyrinėjo skirtumus, kodėl vienos šalys renkasi FSC sertifikavimo sistemą, o kitos – PEFC. Nagrinėjamas Norvegijos ir Švedijos atvejis. Šalys, nors ir būdamos kaimynėmis, turi visiškai skirtingą požiūrį į miškų sertifikavimo sistemas. Tyrimo tikslas – išsiaiškinti, kokie veiksniai lėmė susiformavusius skirtingus požiūrius į miškų sertifikavimo sistemas. Vertinimas atliktas per tris pagrindinius kitamuosius – viešosios politikos reguliavimas ir vyriausybės parama, suinteresuotos grupės ir tiekimo grandinių įtaka, miškininkystės sektoriaus struktūra. Tyrimas parodė, kad abiejose šalyse valstybė palaikė ir rėmė miškų sertifikavimą, tačiau tai nebuvo lemiamas veiksnys. Švedijoje miškų politikos reformos 1990 m. suteikė didesnę svarbą aplinkos apsaugai, tačiau didžiausią poveikį turėjo tarptautinis rinkos spaudimas ir Nevyriausybinių organizacijų (NVO) veikla. Pagrindinės Švedijos eksporto rinkos (Vokietija, Jungtinė Karalystė) reikalavo FSC standarto, todėl didelės miškų pramonės įmonės sertifikavosi, kad neprarastų prieigos prie rinkų. Norvegijoje situacija buvo priešinga – NVO spaudimas buvo žymiai mažesnis, o miško savininkai (daugiausia smulkūs) atsisakė FSC dėl jo griežtų reikalavimų, didelių kaštų ir NVO įtakos sprendimų priėmimo. Jie vietoje to pasirinko kurti savarankišką „Living Forests“ standartą, kuris vėliau tapo PEFC dalimi – švelnesniu, pramonės interesus labiau atitinkančiu modeliu.

L. H. Gulbrandsen (2005) padarė išvadą – miškų sektoriaus struktūra ir rinkos priklausomybė nuo eksporto yra pagrindiniai skirtumus paaiškinantys veiksniai. Didžiosios Švedijos įmonės buvo atviresnės tarptautiniam spaudimui, todėl pasirinko FSC, o smulkieji Norvegijos miško savininkai norėjo išlaikyti kontrolę ir lankstumą, todėl pasirinko nacionalinę alternatyvą – „Living Forests“. Analizė parodo, kad savanoriški standartai formuojasi ne vien valstybių sprendimu, bet ir per tarptautinius socialinius, rinkos ir interesų grupių veikimo mechanizmus.

Tyrimų objektas ir metodai

Pasirinktų šalių miškų politikos kontekstui suprasti taip pat buvo peržvelgti ir vietiniai teisės aktai, atitinkamai pagal socialinį, ekologinį ir ekonominį aspektus. Šalys (Švedija, Vokietija, Lenkija) buvo priskirtos kiekvienam iš esminių FSC principų. Švedijos standartas buvo lyginamas per socialinį aspektą, Vokietijos – ekologinį, Lenkijos – ekonominį. Suskirtymas buvo atliktas atsitiktinės atrankos būdu. PEFC (The Programme for the Endorsement of Forest Certification) sertifikavimo sistema, kuri yra plačiai vystoma ir naudojama Švedijoje, Vokietijoje ir Lenkijoje, minėtos valstybės netgi patenka į 10-uką šalių pagal PEFC sertifikuotą miškų plotą: Švedija – 5-a, Vokietija – 6-a, Lenkija – 8-a (PEFC statistics 2024). Lietuvoje PEFC miškų standartas dar tik vystomas, todėl natūraliai kyla klausimas, dėl kokių priežasčių šiai sertifikavimo sistemai taip sunku rasti nišą Lietuvoje.

Interviu yra dažniausiai taikomas duomenų rinkimo metodas atliekant ne tik kokybinius socialinius tyrimus, jis puikiai atliepia kokybinės metodologijos prielaidas, leidžia išsiaiškinti tyrimo dalyvių perspektyvas, surinkti gausias socialinio gyvenimo detales ir unikalius niuansus apčiuopiančius duomenis (Gaižauskaitė, Valavičienė 2016). Miškų sertifikavimo procesas reikalauja specifinių žinių ir tam tikros patirties, todėl įvertinti šio proceso veiksmingumą pasirinktas būtent kokybinis struktūruotas interviu, kartais dar vadinamas giluminiu interviu (Gaižauskaitė, Valavičienė 2016). Interviu tikslas yra surinkti kuo gilesnę, išsamesnę ir subjektyvią informaciją, taip pat siekis išsiaiškinti respondentų nuomonę, požiūrį, patirtis ir motyvus apie tą patį reiškinį – miškų sertifikavimo sistemas ir jų pritaikymą.

Respondentai – tikslingai atrinkta grupė, t.y. suinteresuotos šalys arba ekspertai. Ekspertas apibrėžiamas kaip asmuo, kuris turi specifinių įžvalgų ir žinių dėl savo profesinės padėties ir patirties (ekspertizės lygio) (Flick, 2014). Būtent specifinės žinios, kurias ekspertai įgyja per savo profesinę veiklą, daro juos įdomius ir patrauklius socialiniams mokslininkams (Littig, Pöchhacker, 2014). Ekspertai turi ne tik specialių profesinių ar techninių žinių, išmano organizacines procedūras ir savo veiklos lauką, bet ir paprastai jų užimamas statusas (organizacijoje ar visuomenėje) leidžia jiems kalbėti tam tikro profesinio lauko ar organizacijos vardu, juos reprezentuoti (Gaižauskaitė, Valavičienė 2016). Apklausai buvo pasirinkti ekspertai, atstovaujantys šalis, kurios tiesiogiai įgyvendina, nustato ar kontroliuoja standartų reikalavimus ar jų laikymąsi: Valstybinė miškų urėdija, Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba, Privačių sertifikuotų miško savininkų atstovai, Nevyriausybinių organizacijų, Akredituotos sertifikuojančio organizacijos. Tyrimo procese ekspertų imtis sumažėjo iki 3 ekspertinių nuomonių: Privačių miško savininkų atstovai (VŠĮ), nevyriausybinių organizacija (NVO) ir akredituota sertifikuojanti įmonė (PBN). Nors imtis sumažėjo, tačiau ji vis tiek laikoma reprezentatyvi populiacijai, kadangi atspindi visas suinteresuotas puses.

Interviu buvo imami tiek nuotoliniu būdu, tiek tiesioginių pokalbių metu. Pagrindinė naudojama priemonė nuotoliniams interviu buvo „MS Teams“. Gyvų-tiesioginių interviu metu naudojama „Voice Memos“ programėlė. Interviu buvo įrašomas garso ir vaizdo formatu, vėliau dešifruojamas naudojant „Clio.AI“ programėlę. Dešifruotas tekstas dar kartą perklausytas ir ištaisytos vertimo klaidos. Pagal I. Gaižauskaitę ir N. Valavičienę (2016), analizuojant ir interpretuojant surinktą informaciją nebuvo siekiama tendencingos interviu duomenų atrankos ar ieškoma sąlyčio taškų, nors tuose pačiuose aspektuose tai ryškiai matoma, o siekiama parodyti standartų įgyvendinimo visumą ir išsiaiškinti miškų sertifikavimo prasmę. Kiekvienas interviu buvo interpretuotas atskirai ir pateikta interpretacija pagal klausimyno seką (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Kokybinio interviu klausimynas

Table 1. Qualitative interview questionnaire

Nr.	Klausimas
1.	Kaip manote, kokį vaidmenį miškų sertifikavimas atlieka sprendžiant platesnio masto problemas, pavyzdžiui: klimato kaita, biologinės įvairovės išsaugojimas ar tvarių pragyvenimo šaltinių?
2.	Kaip apibrėžiate sėkmę miškų sertifikavimo programų kontekste? Kas lėmė, kad miškų sertifikavimas tapo toks populiarus?
3.	Kokia konkreti praktika, Jūsų nuomone, yra veiksmingiausia siekiant atitikti sertifikavimo standartus? Ar galite pateikti pavyzdžių?
4.	Analizuojant FSC standartus ir vietinius šalių teisės aktus per socialinį, ekonominį ir ekologinį aspektus buvo rasti / pastebėti skirtumai: Švedija daug dėmesio skiria darbuotojų sveikatai ir saugai, darbo aplinkai – skatinamas darbuotojų perkvalifikavimas ar kitų pozicijų pasiūlymas vietoj atleidimo, kuriama komfortiška darbo aplinka. Lenkijos atveju ir Įstatymas ir Standartas orientuojasi į ekonominę grąžą, Vokietija daug dėmesio skiria ekologiniams aspektams. Ar pastebėtos iniciatyvos, kurios taikomos Švedijoje, Vokietijoje ar Lenkijoje, gali būti taikomos ir Lietuvoje? Gal jau yra taikomos?
5.	Ar galite pasidalinti sėkmingo bendradarbiavimo ar konkrečių iniciatyvų pavyzdžiais, kurios padidino/pagerino sertifikavimo veiksmingumą?
6.	Lietuvoje visą rinką užima FSC. Kokius matote iššūkius ar perspektyvas dėl PEFC sertifikavimo? Kokios PEFC perspektyvos Lietuvoje?
7.	Ar pastebima tendencija, dėl kokių priežasčių dažniausiai kreipiamasi dėl miškų sertifikavimo? Dėl kokių priežasčių kreipiamasi į sertifikuojančias įstaigas norint gauti sertifikatą?

Tyrimų rezultatai ir jų aptarimas

Interviu metu buvo užduodami iš anksto parengti klausimai (žr. 1 lentelę), tačiau, kaip ir būdinga kokybiniams struktūruotam interviu, ekspertams šie klausimai iš anksto nebuvo pateikti. Straipsnyje pateikiama tik kelių aktualių klausimų interpretacija.

PBN eksperto nuomone, ar miškų sertifikavimas sprendžia platesnio masto problemas – atsakymas vienareikšmiškai yra taip, tačiau pabrėžiama, kad skirtingose šalyse – skirtingu mastu. Sertifikavimo įtaka matuojama nuo bazės (bazė įvardijama kaip šalies miškininkavimo praktikos / miškų politikos bazinis lygis), todėl vienur miškų sertifikavimas turi didesnę įtaką, kitur mažesnę. Kalbant apie Europą, kaip pavyzdys yra pateikiama Skandinavija, kurioje miškų sertifikavimas turi mažesnę įtaką, kadangi miškininkavimo lygis ir praktika yra aukšta, tačiau, žvelgiant į rytų pusę, ten sertifikavimo įtaka yra didžiulė. Kaip pavyzdys pateikiamas Rusija, kai prasidėjo miškų sertifikavimas, ten bazė įvardijama kaip nulinė. Socialinis aspektas ir darbuotojų sauga – nevykdoma, aplinkosauga – nevykdoma, biologinės įvairovės išsaugojimas – nevykdomas. Dominuoja tik ekonominis aspektas, uždarbis iš medienos. Taigi, miškų sertifikavimas vienareikšmiškai sprendžia globalias problemas, tokias kaip biologinė įvairovės išsaugojimas, darbuotojų sauga ir apsauga, klimato kaita, tačiau tai priklauso nuo šalies išsivystymo lygio. NVO teiginiuose tiesioginį atsakymą, ar yra sprendžiamos globalesnės problemos, išvelgti sunku, tačiau žvelgiama iš kitos perspektyvos – miško savininko ir visuomenės. Miškų sertifikavimo procesas ir trečiosios šalies įvertinimas miško savininkui leidžia jausti pasididžiavimą, kai savanoriškai įgyvendindamas standartų reikalavimus įrodo, kad vadovaujamasi aukštesnę kokybę atitinkančiais miškininkavimo principais. Visuomenė vis dažniau atpažįsta tvarios miškininkystės prekinį ženklą, todėl ir požiūris į sertifikuotus miškininkus tampa nebe toks kritiškas. Savanoriškas sertifikavimas suteikia prestižo ir pripažinimo globaliame pasaulyje, tačiau atkreipiamas dėmesys, kad nereikėtų suprasti to kaip savaime suprantamo ir siekiant atitikti aukštesnius reikalavimus, reikia įdėti nemažai darbo ir pastangų, nes įgytas prestižas greitai gali tapti neigiamu vertinimu. VŠĮ pozicionuoja save kaip praktinį reikalavimų įgyvendintoją. Išsakant nuomonę dėl miškų sertifikavimo prisidėjimo prie globalių problemų sprendimo, galima išvelgti, kad globaliu mastu apie platesnių problemų sprendimą nėra galvojama. Iš miškininko – miško savininko pozicijos, kai rezultatas yra pamatuojamas ir greitai apčiuopiamas, įvardijama, kad sertifikavimas sprendžia globalias problemas, reikalavimai tokie, kaip papildomų saugojamų teritorijų išskyrimas, negyvos medienos palikimas, biologinės įvairovės medžių palikimas, socialinių problemų, susijusių su darbuotojų sauga ar konsultacijos su bendruomenėmis ir jų įtraukimas ir informavimas apie miškininkystės procesus, kaip pavyzdys pateikiamas visuomenės informavimas prieš kirtimus ir švietimas kirtimų klausimais. Pradžioje, nors ir kyla prieštaraivimas, tačiau ekologiniu ar socialiniu aspektu sertifikavimas įvardijamas kaip prisidedantis prie problemų sprendimo miško valdos ar apskrities lygiu, kas, žinoma, veda ir prie didžiųjų problemų sprendimo.

Interviu metu buvo pateikti keli praktiktikų – rastų skirtumų pavyzdžiai, kurie buvo atrasti analizuojant standartus:

- Švedijos standarte išskirtas rodiklis, kuriame aprašoma, kad miškininkystės sektoriaus darbuotojams, dirbantiems toliau nuo savo gyvenamosios vietos turi būti sudaromos sąlygos į higienos normas atitinkančias buitines patalpas žmogaus higienai užtikrinti (sušilti, nusiprausti, pavalgyti, išsidžiovinti rūbus ir kt.).
- Vokietijos standarte išskiriamas reikalavimas, kad bioįvairovės medžiai jau būtų projektuojami ir išskiriami jaunuolynuose.
- Lenkijos atvejis dėl interviu eigos nebuvo paminėtas ir aptartas.

NVO pateiktus standartų skirtumus įvertino gana kritiškai. Kaip pabrėžiama, standartų lyginimas ir skirtumų ieškojimas yra įdomus dalykas, tačiau standartų reikalavimų lyginimas nėra teisingas, nes visi standartai yra rengiami pagal teisinę bazę, o teisinė bazė kiekvienoje šalyje yra skirtinga ir parengta būtent pagal šalies kultūrą ir savimonę. PBN standartų lyginimą vertina nuosaikiau ir lyginimas turėtų būti labai atsargus. Pažymėtina, kad lyginant standartus yra labai svarbus kontekstas ir kaip yra kuriamas standartas. Darbo grupė suburtą iš skirtingų specialistų, atstovaujančių esminius principus – ekonominį, socialinį ir ekologinį – atsineša savo reikalavimus ir derasi, kas turi būti įtraukta į standartą. Svarstymas vyksta neviršijant teisės aktų reikalavimų. Ir tik tada vienbalsiai visi sutaria, kas turi būti įtraukta į standartą, o kas ne. Todėl kodėl standartų lyginimas turėtų būti atsargus – standartai yra ruošiami vadovaujantis ir neviršijantis teisinės bazės ir lygiagrečiai atsižvelgiant į šalies kultūros ir moralinius poreikius. VŠĮ pateiktas Švedijos pavyzdys neatrodė kaip labai aktualus Lietuvos sąlygoms, kadangi Lietuva geografiškai yra nedidelė valstybė ir atstumai salyginai nėra dideli, todėl papildoma infrastruktūra miškų sektoriaus darbuotojams neatrodo kaip tinkama ir efektyvi. Vokietijos pavyzdys dėl biologinės įvairovės medžių projektavimo ir palikimo jaunuolynuose VŠĮ nenustebino. Įvardijama, kad miško savininkai ir be papildomų apibrėžtų reikalavimų atsižvelgia ir projektuoja biologinės įvairovės medžius ir jaunuolynus. Kalbant apie PEFC perspektyvą, nors jis Lietuvoje ir yra vystomas, visų ekspertų nuomonės sutapo – Lietuvoje šio standarto įgyvendinimui perspektyvų nemato. Miško savininkų pozicija (VŠĮ) skamba nuosaikiau, nors yra įvardijama, kad kyla susidomėjimas PEFC standartu ir jo reikalavimai lengviau įgyvendinami, tačiau perspektyvos šiuo metu ir per artimiausius 5 metus nemato. Rinką visiškai valdo FSC, o tam turi įtakos paklausa ir, žinoma, didžiųjų medienos pramonės įmonių įtaka. Įvardijamas Lenkijos atvejis, kai valstybiniu lygiu buvo pareikšta nuomonė dėl FSC standarto stabdymo, tačiau pasikeitus politinei situacijai vėl grįžtama prie minėto standarto sertifikuojant valstybinius miškus. Tiek FSC Lietuva, Tiek Preferred by Nature įžvalgos buvo griežtesnės, kritiškesnės PEFC atžvilgiu. Išsakytus argumentus iš FSC Lietuva (NVO) pusės būtų galima vertinti kaip šališkus, kadangi tai yra FSC organizacijos atstovas Lietuvoje ir tai yra PEFC konkurentas. Vis dėlto, argumentai gali būti labai įdomūs atliekant kitus tyrimus. Lietuvoje PEFC perspektyvos išlieka miglotos, kadangi FSC užima visą rinką, o paklausos šiam sertifikatui miškininkystės sektoriuje nėra, nors kiti ekspertai įvardija, kad šio standarto reikalavimai yra įgyvendinami lengviau. Lietuvai labai gerai sekasi įgyvendinti FSC reikalavimus, o kaimyninėse šalyse – Latvijoje ar jau minėtoje Lenkijoje, FSC reikalavimus miškininkystės sektoriui įgyvendinti sudėtinga, dėl to daroma prielaida, kad tai galbūt yra priežastis, kodėl tiek Latvija, tiek Lenkija pradėjo atsisakyti FSC. PBN eksperto išsakytos mintys, vėl gi, nuskambėjo labai kritiškai PEFC atžvilgiu, nors atrodytų, kad kaip sertifikuojanti organizacija, gali turėti interesų žvelgiant iš verslo pusės, tačiau perspektyvos šiai sertifikavimo sistemai Lietuvoje nemato. Vienas iš pagrindinių dalykų, kurį būtų galima išskirti kaip esminį – PEFC standartas įvardijamas kaip teisės aktų kopija, ir iš šio teiginio kyla retorinis klausimas – kam reikalingas standartas, kuris

atkartoja teisės aktus? Įžvalga tęsiama paaiškinant, kad standarto esmė yra ne tik prisitaikyti prie teisės aktų, bet tuo pačiu išskirti papildomus reikalavimus, kuriais yra siekiama tvaresnio miškininkavimo proceso. Įprasta manyti, kad Lietuvai gerosios praktikos reikia mokytis iš kaimyninių šalių, o gal esame šiek tiek priekyje ir jas galime pasiūlyti kitoms valstybėms?

Išvados

1. Miškų sertifikavimo sistemos prisideda prie globalių problemų sprendimo, tačiau jų poveikio mastas priklauso nuo šalies miškininkystės lygio ir teisinio reguliavimo. Interviu atskleidė, kad miškų sertifikavimas padeda spręsti tokias globalias problemas kaip biologinės įvairovės nykimas ir darbuotojų sauga, tačiau poveikio stiprumas priklauso nuo šalies išsivystymo. Pavyzdžiui, Skandinavijos šalyse, kur miškininkystės politika ir praktikos jau yra aukšto lygio, sertifikavimo poveikis yra mažesnis. Tuo tarpu šalyse su silpnesnėmis miškininkystės praktikomis, kaip Rusija, sertifikavimo įdiegimas lemė esminį proveržį tiek ekologiniu, tiek socialiniu aspektu.

2. Kitų šalių sertifikavimo praktikos (Švedijos, Vokietijos, Lenkijos) negali būti mechaniškai perkeltos į Lietuvos miškininkystės sektorių – būtinas lokalizuotas požiūris. Lyginant FSC standartų taikymą trijose šalyse, buvo pastebėta, kad kiekvienas standartas atspindi skirtingus nacionalinius ypatumus: Švedijoje akcentuojamas socialinis darbuotojų saugumas ir gerovė, Vokietijoje – ekologinis planavimas, o Lenkijoje – ekonominis efektyvumas. Ekspertų vertinimu, tiesioginis tokių praktikų pritaikymas Lietuvoje yra ribotas dėl šalies geografinio, ekonominio ir teisinio konteksto. Pavyzdžiui, Švedijos reikalavimai dėl infrastruktūros miškininkystės sektoriaus darbuotojams, dirbantiems toliau nuo namų, Lietuvoje neaktualūs dėl mažesnių atstumų. Taip pat pažymima, kad standartai rengiami atsižvelgiant į nacionalinius ypatumus, skirtingas kultūrines vertybes ir teisinę bazę, todėl Lietuvai būtų svarbiau perimti idėjas ir jas kūrybiškai pritaikyti, o ne perimti konkrečius jau taikomus sprendimus.

3. Lietuvoje PEFC sertifikavimo sistemos įsitvirtinimo perspektyvos yra ribotos dėl FSC dominavimo, rinkos spaudimo ir nepakankamos pridėtinės vertės. Tyrimo metu paaiškėjo, kad nors PEFC sistemos reikalavimai yra lankstesni ir lengviau įgyvendinami, ekspertai vieningai sutaria – Lietuvoje šiai sistemai artimiausiu metu įsitvirtinti nepavyks. Priežastys – stipri FSC sistemos pozicija, pramonės paklausa būtent FSC sertifikatui bei PEFC sistemos negebėjimas pasiūlyti realios papildomos vertės. Be to, kai kurie ekspertai kritikavo PEFC kaip „teisės aktų kopiją“, kuri neatneša esminio pokyčio, jeigu nekelia papildomų reikalavimų miškininkams. Tuo tarpu FSC Lietuvoje jau tapo veikiančia norma, kurios reikalavimai integruojami į miškininkavimo praktiką, todėl vietoje lygiagrečios sistemos kūrimo, Lietuvai būtų tikslingiau toliau stiprinti esamos FSC sistemos efektyvumą.

Literatūra

1. Corticeiro, S., Brás, G., Tomé, M., Lillebø, A., & Vieira, H. (2024). Forest certification and economic insights: a European perspective. *Frontiers in Forests and Global Change*, 7, 1464837.
2. Elbakidze, M., Ražauskaitė, R., Manton, M., Angelstam, P., Mozgeris, G., Brūmelis, G., ... & Vogt, P. (2016). The role of forest certification for biodiversity conservation: Lithuania as a case study. *European Journal of Forest Research*, 135, 361-376.
3. Gulbrandsen, L. H. (2005). Explaining different approaches to voluntary standards: A study of forest certification choices in Norway and Sweden. *Journal of Environmental Policy and Planning*, 7(1), 43-59.
4. Gaižauskaitė, I., & Valavičienė, N. (2016). Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu. *Mykolo Riomerio universitetas*.
5. PEFC statistics 2024. Preieiga per internetą: https://pefc.org/resources/publications?filter_category%5B0%5D=10000127 The future of forests is in our hands. Preiga per internetą: <https://fsc.org/en>
6. Programme for the Endorsement of Forest Certification (PEFC). <https://pefc.org/discover-pefc/what-is-pefc/history>
- 7.

FOREIGN COUNTRIES' (SWEDEN, POLAND AND GERMANY) EXPERIENCE IN FSC AND PEFC FOREST CERTIFICATION AND POSSIBILITIES OF IMPLEMENTING THIS EXPERIENCE IN LITHUANIAN FORESTRY

Abstract

FSC and PEFC are globally recognized forest certification systems aimed at ensuring sustainable forest management through social, ecological, and economic principles. This article analyzes the experiences of Sweden, Germany, Poland, and Lithuania in implementing FSC standards, with the goal of identifying best practices that could be adapted for Lithuanian forestry. The study reveals that forest certification as a concept contributes to addressing global challenges such as biodiversity conservation and improvements in social conditions. However, the successful adoption of foreign forestry practices in Lithuania requires careful consideration of the fact that each country's certification system is shaped by its unique legal and cultural context - thus, practices cannot be directly transferred or implemented without

adaptation. Expert interviews revealed that while FSC requirements are effectively implemented in Lithuania, for example, biodiversity-focused initiatives tend to be evaluated more through quantitative indicators than qualitative outcomes. Although the PEFC system is generally seen as easier to implement, it lacks clear prospects in Lithuania due to low demand and a market environment dominated by FSC.

Keywords: FSC, PEFC, forestry, qualitative research.